

Balkanske dileme: između velikodržavnog projekta i europskih integracija

izv. prof. dr. sc. Petar Popović

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, petar.popovic@fpzg.hr

Nebojša Todorović, univ. spec. rer. int. et. dipl.

politički analitičar, Podgorica, nebojsatodorovic@protonmail.ch

Uzroci aktualne krize na Zapadnome Balkanu

Odnos transatlantske zajednice prema Zapadnom Balkanu (Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Albanija i Sjeverna Makedonija) u najmanju je ruku neodređen, ako ne i ambivalentan. Dok sve više raste utjecaj Rusije, Kine i Turske, posljednjih godina regija prolazi kroz možda najozbiljniju krizu nakon ratnih devedesetih godina 20. stoljeća. Nepostojanje jedinstvene strategije i efikasnog pristupa u integriranju preostalog balkanskog područja u euroatlantske strukture posljedica je globalne recesije 2008. godine, koja je uvjetovala promjenu prioriteta i preraspodjelu odgovornosti u atlantskom savezništvu. Obamina administracija je 2011. najavila „strateški zaokret“ prema Pacifiku i Kini, te povlačenje s Bliskoga istoka i Srednje Azije; Sjeverna Afrika postaje interesnom sferom Francuske, koja ubrzo demonstrira svoju prisutnost rušenjem Gadafijevoga režima i intervencijom u Maliju; Ujedinjeno Kraljevstvo, kako se navodi u vladinoj nacionalnoj sigurnosnoj strategiji (HM Government, 2010), postaje nadležno za područje Perzijskoga zaljeva. Trusno područje Zapadnog Balkana, koje je od kraja rata u Hrvatskoj i BiH 1995. bilo u nadležnosti Sjedinjenih Država, prepušteno je Njemačkoj.

U samoj je srži nestabilnosti Zapadnog Balkana „dijalog“ Beograda i Prištine, odnosno odbijanje Srbije da prizna neovisnost svoje nekadašnje južne pokrajine Kosova. Problem je nerješiv: s jedne strane kao opcija se nudi „zamrzavanje konflikta“ putem regionalnih slobodnotrgovinskih inicijativa – opcija kojom se odlaže neizbježno formalno priznanje. S druge strane, alternativna je opcija podjela teritorija, odnosno da se 25 općina sa srpskim stanovništvom na sjeveru Kosova pripoji Srbiji, te Preševska dolina na jugu Srbije Kosovu. Ova opcija otvara „Pandorinu kutiju“ etničkog prekrajanja granica i potencijalne oružane sukobe u BiH, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji. Kada je Njemačka preuzela inicijativu na Zapadnome Balkanu, kancelarka Angela Merkel se čvrsto opredijelila za prvu opciju. Za to joj je bila potrebna bezuvjetna suradnja srpskih vlasti. Međutim, tijekom službenog posjeta Beogradu 2011. naišla je na otpor tadašnjeg predsjednika Borisa Tadića koji se između Europske unije i Kosova nedvosmisleno opredijelio za potonje. Zahtjev za ukidanjem srpskih institucija na sjeveru Kosova Tadić je odbio. Fijasko koji je Merkel doživjela imao je samo

jednu ali presudnu posljedicu – Tadićev režim izgubio je njemačku, dakle i europsku potporu. Budući da je bila izborna godina u Srbiji, put do vlasti nacionalističkoj opoziciji predvođenoj Aleksandrom Vučićem bio je otvoren.

I zaista, čim je preuzeo vlast, Vučić je pragmatično prihvatio sve Merkeline zahtjeve – ukinuo je srpske institucije na sjeveru Kosova i 2013. potpisao *Briselski sporazum o normalizaciji odnosa Beograda i Prištine*. Time je *de facto* priznao Kosovo. Iduće godine, Srbija pristupa Berlinskom procesu, Merkelinoj inicijativi za jačanje regionalne suradnje kao pripremi Zapadnog Balkana za ulazak u Europsku uniju. Istovremeno dok pogoduje zahtjevima Njemačke i predstavlja se kao pouzdani partner Merkelove, Vučić u Srbiji učvršćuje svoju autoritarnu vlast, ogrezlu u korupciji. Kako je sâm Tadić nedavno izjavio, Vučićevo okretanje Njemačkoj ojačalo je međunarodni legitimitet njegova režima, a „za uzvrat smo dobili urušenu demokraciju u Srbiji, kriminaliziranu državu, zastoj europskih integracija i ne samo neriješene probleme na Kosovu, već i otvorene nove probleme i na Kosovu i u regiji i uopće u međunarodnoj politici Srbije“ (Latković, 2021).

Vučićeva velikodržavna politika, formalno opredijeljena za europske integracije, katalizira se kroz Srpsku pravoslavnu crkvu

Državni Savjet za Srbe u regiji, kojega je uspostavio Tadić, se uklanja, jer Vučićeva velikodržavna strategija počiva na hibridnom djelovanju paradržavnih institucija i njihovom netransparentnom financiranju. Glavni Vučićev pulen u destabilizaciji BiH je predsjednik entiteta Republika Srpska (RS) Milorad Dodik. Srpske liste na sjeveru Kosova produžena su ruka Vučićevog režima, koje opstaju na podgrižavanju tenzija i odbijanjem bilo kakvog dijaloga. Oliver Ivanović, umjereni srpski političar koji se suprotstavio Srpskoj listi i tražio kompromis s kosovskim vlastima ubijen je u sumnjivim okolnostima. U Crnoj Gori je prosrpski Demokratski front Andrije Mandića formalno Vučićev glavni saveznik, ali budući da se Srbija ne smije formalno miješati u odnose druge države, ključnu ulogu igraju crkveni krugovi. Hibridno djelovanje putem nedržavnih aktera objašnjava zašto su državna ministarstva za dijasporu, poput Savjeta za Srbe u regiji, ili ukinuta ili svedena na beznačajne urede. Vučićeva velikodržavna politika, formalno opredijeljena za europske integracije, katalizira se kroz Srpsku pravoslavnu crkvu, čije djelovanje izvan granica Srbije jamči *Zakon o crkvama i vjerskim zajednicama*, u kojem stoji: „Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi priznaje se kontinuitet sa pravnim subjektivitetom stečenim na osnovu Načertanija o duhovnoj vlasti (Odluka Narodne Skupštine Knjaževstva Srbskog od 21. maja 1836. godine) i Zakona o Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi (‘Službene novine Kraljevine Jugoslavije’, broj 269/1929). Srpska Pravoslavna Crkva ima izuzetnu istorijsku, državotvornu i civilizacijsku ulogu u oblikovanju, očuvanju i razvijanju identiteta srpskog naroda“ (Narodna skuština, 2006: čl. 11).

Budući da je uspostavio suradnju s Njemačkom, potpisao *Briselski sporazum* i sudjeluje u Berlinskom procesu, Vučićevom režimu poput dimne zavjese služe slobodnotrgovinske inicijative. Načelno, dokumenti i deklaracije Berlinskog procesa ističu kako će se uvažavati individualni napredak svake države Zapadnog Balkana, ali ekonomski pristup Europske unije koja vidi racionalnost tržišta kao lijek za iracionalnosti politike, u biti jest pristup Zapadnome Balkanu kao jedinstvenom „paketu“. Vučićevom režimu takav pristup odgovara i objašnjava svesrdnu potporu uspostavi takozvanog „Mini-Schengena“; regionalnog područja slobodne trgovine predviđenog za razdoblje 2021.-2024. Podvala je u sâmom nazivu Schengen, budući da njegova mini-verzija nije podudarna s osnovnom koncepcijom europskog Schengena: ukidanjem granica i slobodnim kretanjem ljudi. Kada je predstavljen nacrt ove inicijative Srbije, Albanije i Sjeverne Makedonije u Novome Sadu potkraj 2019., određeno je prekogranično kretanje s osobnim iskaznicama. U biti, razlike između putovnice i osobne iskaznice nema, jer Srbija i dalje neće priznavati kosovske isprave (kao što je i slučaj s automobilskim tablicama, koje su dovele do graničnih tenzija Srbije i Kosova prije mjesec dana). Po srijedi je drugo; isključivo pogodovanje ekonomskim interesima Srbije kao najvećeg tržišta u regiji i zavaravanje Europe u iskrenost konstruktivnih namjera Vučićevog režima kao faktora stabilnosti.

Članstvo u Mini-Schengenu imalo bi političke posljedice za nestabilne zemlje poput BiH, ali i usporilo napredak Crne Gore prema članstvu u EU-u

Ne samo da bi članstvo u Mini-Schengenu imalo političke posljedice za nestabilne zemlje poput BiH, nego bi usporilo i napredak Crne Gore koja je zahvaljujući članstvu u CEFTA-i postigla status regionalnog lidera i najizglednijeg kandidata za članstvo u EU-u. Iako su političke implikacije ovog ekonomskog plana jasne, kada su Kosovo, Crna Gora i BiH iskazale nepovjerenje prema ovakvoj inicijativi, u percepciji Njemačke i EU-a te su zemlje faktori destabilizacije.

Središnje Balkansko gorje, Bugarska

Ipak, Vučiću uza sve diplomatske makinacije Kosovo preostaje kao nerješivi problem. Poznato je da je njegov režim preferirao opciju teritorijalne podjele. U tome je našao nevjerovatnog saveznika; kosovskog predsjednika Hashima Thaçija. U pregovorima Vučića i Thaçija posrednik je bila šefica europske diplomacije Federica Mogherini. Njezina se uloga nije mogla drugačije protumačiti doli kao znak razdora unutar EU-a, gdje pojedine države članice i sama šefica diplomacije preferiraju opciju koja je u oštroj suprotnosti s Merkelinim kategoričnim stavom o nepovredivosti granica (Karabeg, 2018). Međutim, pitanje statusa Kosova, neovisno o tome što je prepušteno Njemačkoj i EU-u, ustvari bitno ovisi o Sjedinjenim Državama – arhitektu postjugoslavenskog poretka. Budući da je Trumpova administracija također bila sklona opciji etničkog prekrajanja granica (sudeći po stavovima američkog specijalnog izaslanika za Kosovo Richarda Grenella), činilo se da osovina Vučić-Thaçi dobiva zeleno svjetlo za podjelu uoči sastanka na vrhu u Washingtonu u rujnu 2020.

Za opoziciju u Srbiji, vašingtonski sporazum je predstavljao čin definitivnog priznanja Kosova

Thaçi je trebao u Washingtonu pregovarati i potpisati sporazum s Vučićem, ali je neposredno pred put u Washington završio u Den Haagu pod optužbom za ratne zločine.¹ Umjesto Thaçija, sporazum je potpisao kosovski premijer Avdullah Hoti, oštri protivnik podjele teritorija i ulaska Kosova u Mini-Schengen. Iako je Vučić dobio priznanje Sjedinjenih Država kao glavnog regionalnog partnera i doveo Američki razvojni fond u Beograd, problem statusa Kosova ostao je neriješen. Za opoziciju u Srbiji, čiji su prosvjedi u Beogradu tog ljeta silom ugušeni, vašingtonski je sporazum predstavljao čin definitivnog priznanja Kosova. Dva tjedna kasnije, ministar policije Aleksandar Vulin lansirao sintagmu „srpski svijet“. Po uzoru na moskovski panslavenski „ruski svijet“, to je koncept podcrtan nacionalističkim inženjeringom velikosrpske sfere utjecaja unutar trokuta Beograd – Banja Luka – Podgorica. Znakovito, „srpski svijet“ ne obuhvaća Kosovo. Kao kompenzacija za izgubljenu južnu pokrajinu, velikosrpski državni projekt okrenuo se prema Crnoj Gori i BiH.

¹ Optužnica je objavljena protivno svim pravilima haškoga suda. Naime, optužnica se drži u tajnosti dok ju ne potvrdi Specijalizirano vijeće ICTY-ja. Ukoliko se ne potvrdi, nikada se niti ne objavljuje. U slučaju Thaçija, optužnica je objavljena bez potvrde Specijaliziranog vijeća.

Crna Gora prva na udaru

Aktualna kriza na Zapadnom Balkanu nije slučajno izbila upravo u Crnoj Gori. Izazivanje tenzija omogućeno je pomoću prešutnog odobravanja Zapada. Svakako da je jedan od razloga zapadne indiferentnosti povijesno uvjetovana percepcija kako Crna Gora prirodno pripada u srpsku interesnu sferu, a čiji korijeni sežu do Pariške mirovne konferencije 1919. kada su „olimpijci“ odobrili ukidanje crnogorske države. Drugi razlog jest činjenica da u izgradnji postjugoslavenskoga poretka, Zapad nije predvidio niti imao u planu neovisnu Crnu Goru. Zemlja koja je krajem devedesetih godina prošlog stoljeća hvaljena kao „bedem demokracije“ protiv diktatorskog režima Slobodana Miloševića, doslovce će preko noći izgubiti taj status (UK Parliament, 2001). Nakon pada Miloševića u listopadu 2000. zapadni će mediji konstruirati narativ o državi upletenoj u korupciju, koja predstavlja glavnu prepreku ekonomskim reformama krnje SR Jugoslavije. Ustvari, izgradnja imidža „mafijaške države“ bila je u skladu sa zapadnim strateškim interesom za očuvanje regionalnog *statusa quo*. Osnovna briga bili su sve veći zahtjevi Crne Gore da napusti državnu zajednicu sa Srbijom. Službeni su dokumenti iskazivali bojazan da bi neovisnost Crne Gore mogla raspirivati preuranjene zahtjeve Kosova za neovisnošću, koja je ionako bila predviđena (UK Parliament, 2001). To bi izazvalo novi ciklus nestabilnosti i potencijalnog nasilja, kao u proljeće 2004. kada su nemiri na Kosovu zaprijetili novom eskalacijom sukoba. Tako je briselska birokracija odlučila na referendumu o neovisnosti Crne Gore nametnuti visoku ljestvicu, bez presedana, od 55 posto potrebne većine.

No, neovisnost Crne Gore 2006. (i dvije godine kasnije Kosova) nije izazvala veliku krizu na Zapadnome Balkanu. Naprotiv, razdruživanje je pojačalo opće napore regije prema euroatlantskim integracijama te se uskoro Crna Gora prometnula u regionalnog lidera. Ipak, negativan stav Zapada prema Crnoj Gori ostao je nepromijenjen. Kada je Njemačka preuzela inicijativu na Zapadnome Balkanu, kancelarka Merkel nije skrivala svoj animozitet prema crnogorskoj vladi. Simboličnu poruku Berlina poslao je njemački veleposlanik u Podgorici Peter Plate. Taj je diplomat izazivao „diplomatski skandal“ 2011. kada je s bugarskim navijačima navijao protiv Crne Gore tijekom nogometne utakmice Crna Gora-Bugarska. Uočljivo je izostala i reakcija na srpsko-rusku zavjeru provođenja državnog udara u Crnoj Gori 2016. godine.² Amerika, koja u osnovi nije bila nesklona Crnoj Gori (suzdržano je prihvatila mogućnost crnogorske neovisnosti pod uvjetom da referendum bude transparentan), dolaskom Trumpove administracije čini zaokret. Trumpov ekonomski nacionalizam i podrivanje transatlantskog saveza objašnjava njegovo otvoreno protivljenje članstvu Crne Gore u NATO-u 2019. i nečuveno dobacivanje o Crnogorcima kao „vrlo agresivnim ljudima“ (Fox News, 2018).

Odbijanje Crne Gore da se pridruži Mini-Schengenu neki su komentatori na Zapadu okarakterizirali kao pokušaj Đukanovićevoga režima da zaštiti domaću korupciju. Tako, primjerice, institut IFIMES (naklonjen Vučiću), sa sjedištem u Ljubljani i savjetodavnim statusom u ECOSOC-u, navodi u jednom svom izvještaju: „Đukanovićevo suprotstavljanje uspostavljanju Mini-Schengena pokazuje, da teritorijama i državama koje su slabe iz različitih razloga ili su kriminalne/korumpirane, ne odgovara nikakav ekonomski prosperitet, jer sa ekonomskim povezivanjem počinje i vladavina prava. Posrnula ekonomija na Kosovu i korupcija te Đukanovićeva zločinačko-kriminalna-mafijaška država Crna Gora su isti ili sličan primjer“ (IFIMES, 2020). Korupcija i dugovječnost Đukanovićevog režima bili su u očima Bruxellesa, Francuske i posebno Njemačke dovoljni dokaz da Crnu Goru proglase načelno neusklađenom sa standardima i vrijednostima EU-a. Nemalu ulogu u oblikovanju takvog mišljenja odigrali su ruski i srpski mediji koji su i skovali sintagmu „posljednjeg europskog diktatora“ (Dedanski, 2015). Takva titula je kasnije Đukanoviću dodijeljena i od OCCRP³ kao političaru koji je najviše doprinio kriminalu i korupciji u 2015. godini (OCCRP, 2015).

Stoga ne treba čuditi da je u postjugoslavenskoj političko-sigurnosnoj arhitekturi Crna Gora predstavljala slabu kariku i relativno lak plijen Vučićevim velikodržavnim ambicijama. Nakon održavanja parlamentarnih izbora u kolovozu 2020. godine, dio nove parlamentarne većine sustavno se provodi „kulturni rat“ negiranja crnogorske nacije, povijesti i jezika. Unatoč jasnim dokazima o miješanju Srbije u crnogorske

² EU i Njemačka inače oštro osuđuju i poduzimaju mjere protiv Putinova režima kada povremeno eliminira svoje političke suparnike i kritičare, ali ne i u ovome slučaju.

³ Međunarodna novinarska organizacija *Organized Crime and Corruption Reporting Project*.

parlamentarne izbore 2020. godine, Europska je unija pozdravila izborni ishod kao znak demokratskog napretka.

Ustoličenje mitropolita Crnogorsko-primorske mitropolije SPC-a Joanikija na Cetinju u rujnu bio je povod za stvaranje tenzija iako su čak i Europski parlament i Europska unija upozoravale da može doći do eskalacija sukoba koji može imati nesagledive posljedice za mir i stabilnost Crne Gore. Europski izaslanik za Crnu Goru Tonino Picula jasno je naglasio da: „Srbija u svemu ovome ne može biti amnestirana,

Budući da nema jedinstven stav niti koncizni političko-strateški pristup proširenju,

Europska unija očito nije svjesna opasnosti od potencijalne propale države na svom jugoistočnom boku

odnosno pratimo jednu vrstu pritiska na Crnu Goru koja je naravno režirana od Beograda i dobar dio odgovornosti za stanje u kome se nalazi danas Crna Gora mora biti pripisan Beogradu, pogotovo onom dijelu crnogorske političke scene koji je pod direktnim utjecajem Beograda i generalno rečeno, politizirana crkva i klerikalizirana politika ne mogu biti promotori ideja koje formalno zagovaraju” (Nova.rs, 2021).

Budući da nema jedinstven stav niti koncizni političko-strateški pristup proširenju, Europska unija očito nije svjesna opasnosti od potencijalne propale države na svom jugoistočnom boku. S oko 620 000 stanovnika, Crnu Goru etnički čini 45% Crnogoraca, 29% Srba, 12% Bošnjaka, 5% Albanaca i 1% Hrvata. Održavanje etničke ravnoteže od temeljne je važnosti za stabilnost i integritet zemlje. Etnička ravnoteža urušena usisavanjem Crne Gore u „srpski svijet“ prijeti da eskalacija međuetničkih sukoba zahvati čitavu regiju. Dodikovo bojkotiranje institucija BiH i prijetnje odcjepljenjem Republike Srpske početkom 2022. možda jesu izravna posljedica odluke bivšeg Visokog predstavnika Valentina Inzka da nametne Zakon o negiranju genocida u Srebrenici. Ipak, Dodik teško da bi se odlučio za ovako radikalne korake da mu objektivne okolnosti to ne dopuštaju. Blokada na graničnom prijelazu Jarinje i Vučićevo slanje tenkova na kosovsku granicu treba promatrati u istom kontekstu. Istovremeno, Vučićevom režimu Merkelova je odala posljednju počast odlučivši se za službeni posjet Beogradu prije povlačenja s vlasti. Na prijemu na kojemu je bio zabranjen pristup neovisnim medijima, Merkelova je pozdravila inicijativu „Otvorenog Balkana“, nove varijante Mini-Schengena.

Po Edwardu Josephu sa Sveučilišta Johns Hopkins, „problem je što se Zapad i dalje pretvara da je stanje drugačije“, napominjući pohvale predsjednice Europske komisije Ursule von der Leyen koracima koje Srbija poduzima u reformama i vladavini prava. „Ovo je još jedan primjer legitimiranja tog režima (...) Zašto povlađujemo političaru koji predvodi režim (...) sistemske korupcije kako u cilju vlastitog bogaćenja tako i jačanja političke moći. Odgovor je opet zbog Kosova – to je izvor naše slabosti i razlog zašto prihvaćamo Vučićevu šaradu o priključivanju EU“ (Autonomija.info, 2021).

Vraća li se Amerika na Zapadni Balkan?

U prosincu 2020. saslušanje Odbora za vanjsku politiku donjeg doma Kongresa dalo je naslutiti da se nova Bidenova administracija namjerava ponovno angažirati na prostoru Zapadnog Balkana. Predsjedavajući Odbora, Eliot Engel, je u svom uvodnom izlaganju istaknuo kako „posao nije dovršen“ ne samo u BiH i na Kosovu nego u regiji općenito, te kako aktualne prilike zahtijevaju „američko vodstvo i užu suradnju s europskim partnerima“ (House Foreign Affairs Committee, 2020). Uslijedili su konkretni koraci. Za specijalnog izaslanika za Zapadni Balkan imenovan je Gabriel Escobar, bivši predstojnik ureda Visokog

Biden će po svemu sudeći koncipirati svoju politiku pod utjecajem savjetnika i analitičara koji su imali značajne uloge u rješavanju bosanskohercegovačke i kosovske krize

predstavnik u Banjoj Luci i odlični poznavatelj balkanskih prilika. Američki veleposlanik u Beogradu Anthony Godfrey, diplomat koji je otvoreno podržavao Vučićevu politiku, prijevremeno je povučen. Zamijenio ga je Christopher Hill, jedan od arhitekata *Sporazuma iz Dayton*, bivši specijalni izaslanik za Kosovo, te bliski suradnik ondašnje ministricе vanjskih poslova Madeleine Albright. Biden će po svemu sudeći koncipirati svoju politiku prema Zapadnom Balkanu pod utjecajem savjetnika i analitičara koji su imali značajne uloge u rješavanju bosanskohercegovačke i kosovske krize, primjerice profesora Daniela Serwera koji je sudjelovao u dejtonskim pregovorima, Michaela Haltzela, višeg suradnika na Institutu za vanjsku politiku SAIS pri Sveučilištu Johns Hopkins i bivšeg Bidenovog savjetnika za europsku politiku, te mnogih drugih.

I sâm dobar poznavatelj Balkana, Biden očigledno namjerava zauzeti čvršći stav kako bi očuvao regionalni *status quo*, te obuzdao Vučićevu remetilačku politiku ohrabrenu njemačkom potporom, te rastućim ruskim i kineskim utjecajima. Međutim, o kakvoj je strategiji točno riječ? Kada je potkraj rujna Dodik zaprijetio odcjepljenjem Republike Srpske od BiH, Escobar je uzvratio mogućim uvođenjem sankcija. Dodik je na sebi svojstven prostački način odgovorio da ne mari previše jer sa sankcijama već ima iskustva. I zaista, sankcije prema političarima koji su „zarobili” društva na Zapadnome Balkanu, kao mehanizam za ostvarivanje boljih i demokratskih društava se do sada nisu pokazali učinkovitim. Vrlo često su imali čak i suprotan učinak osnažujući organizirani kriminal u državama sa slabim i korumpiranim institucijama kako na Zapadnome Balkanu tako i drugdje. Ipak, Escobar je implicitno ukazao kako nije riječ o uobičajenim sankcijama, nego o „novom setu alata za sankcije, posebice protiv korupcije” koje će se „vrlo agresivno” primjenjivati (Tportal.hr, 2021). Stavljanjem naglaska na korupciju, čini se da bi Dodik i njemu slični mogli postati mete jedne nove američke globalne strategije u borbi protiv koruptivnih i kleptokratskih režima.

Naime, Bidenova je administracija u lipnju objavila memorandum o globalnoj borbi protiv korupcije kao prioritetu američke nacionalne sigurnosti. Strategija bi se oslanjala na *Global Magnitsky Act*, kojega je 2016. izglasao Kongres. Tim su zakonom sankcije, koje su dotad bile usmjerene isključivo na pojedince ili režime, proširene na njihove koruptivne mreže i međunarodne veze (Massaro i Michel, 2021). Potpunom blokadom režima i njegovih mreža (preko kompanija, trustova i raznih nevladinih organizacija) demontirao bi se cjelokupni koruptivni sustav režima. Iako je strategija globalne borbe protiv korupcije za sada u povojima, memorandum kao ciljeve među ostalim navodi modernizaciju i poboljšanje alata sankcija, jačanje domaćih i međunarodnih institucija, te poziv na globalnu suradnju u suzbijanju korupcije. U kojem će se smjeru razvijati strategija bit će jasnije tek u prosincu, kada je zakazan „*summit* demokracije” u Washingtonu kao poziv okupljanju globalnog saveza u borbi protiv korupcije.

Memorandum navodi da korupcija „omogućuje autoritarnim vođama potkopavanje demokracija širom svijeta” (White House, 2021: odjeljak 1). Nedavni slučaj sankcioniranja bugarskih poduzetnika (od kojih su dvojica bili vladini dužnosnici), ukazuje da Sjedinjene Države više ne rade razliku između saveznika i suparnika: korupcija je globalna pošast i prijetnja demokraciji kojoj se treba suprotstaviti na najiz-

Najavljena američka globalna borba protiv korupcije ustvari je sastavni dio strategije obuzdavanja kineskog i ruskog utjecaja

ravniji način. Čini se, dakle, da je korupcija dobila jedno sasvim novo političko i sigurnosno značenje. Kako navodi nešto ranije objavljeno Bidenov *Interim National Security Strategic Guidance*, „korupcija je oružje u rukama autoritarnih režima” (Biden, 2021: 19-20). Tekst nedvosmisleno upućuje da je riječ o „oružju” kineske i ruske vanjske politike, koje putem državnih poduzeća, privatnih biznisa i nevladinih organizacija (npr. Ruske pravoslavne crkve) netransparentno financiraju klijentističke autoritarne režime.

Iz toga proizlazi da je najavljena globalna borba protiv korupcije ustvari sastavni dio strategije obuzdavanja kineskog i ruskog utjecaja, a Zapadni Balkan je jedno od njenih ključnih žarišta. Kako objasniti činjenicu da Kina, koja minimalno ulaže u zemlje Zapadnog Balkana, provodi većinu infrastrukturnih projekata u toj regiji? Dakle, korupcija je ključ: „gotovo sva infrastruktura se gradi na osnovu međudržavnih sporazuma. Na taj način najskuplji projekti idu mimo javnih nabavki, nema konkurencije, nema uvida javnosti, nema rasprave je li projekt potreban i kakve će posljedice imati (...) Ako ima dosta nepoznanica oko samih ugovora, pretpostavlja se onda da tu postoji koruptivna praksa” (Deutsche Welle, 2021). Na

gotovo isti način se Rusija služi „korupcijom kao oružjem“, iako se kraci njezine koruptivne hobotnice protežu i na vojnu i energetske sferu.⁴ Posebno je upadljiv slučaj netransparentne privatizacije Naftne industrije Srbije (NIS) koju je kupio ruski gigant GASPROM, a kome je prethodilo potpisivanje tzv. naftno-plinskog sporazuma vlada Srbije i Rusije. Stupanj povlastica te odstupanja od primjene propisa dotadašnjih zaključenih međunarodnih ugovora, te kršenje srbijanskog ustava davanjem povoljnijeg položaja ruskim i srpskim izvođačima, jest slučaj duboko koruptivne privatizacije. Pozadina ove transakcije odnosno prodaje NIS-a ruskoj kompaniji Gaspromnjeft, po pet puta nižoj cijeni od tržišne, bila je navodna podrška Rusije u očuvanju Kosova u granicama Srbije. Nasuprot tome, vojna suradnja ove dvije države se razvija u pravcu jačanja strateškog partnerstva s Rusijom, koja prodajući oružje Srbiji postaje jedan od najvećih izvoznika oružja i vojne tehnike u Europi.

Jasno je da Srbija, ako iskreno namjerava ući u Europsku uniju, mora priznati Kosovo i prekinuti veze s Rusijom. Budući da je takav scenarij gotovo nemoguć, a situacija u regiji pogoršava, koordinirana reakcija transatlantske zajednice (pa tako i Hrvatske) bit će prijeko potrebna. Postavlja se pitanje mehanizama protukorupcijske strategije kojim bi Zapad i konkretno Sjedinjene Države mogli izvršiti utjecaj da se autoritarni i koruptivni režimi i društva na Zapadnom Balkanu obavežu na dosljednost u dostizanju demokratskih načela, a što i je pretpostavka za rješavanje i kosovskog i bosanskohercegovačkog pitanja. Sjedinjene Države nerijetko posežu za sankcijama prema političarima i državama koji krše demokratske norme i standarde, pa nominacija Jamesa O'Briena, inače bivšeg savjetnika Madeleine Albright i također istaknutog sudionika *Dejtonskog sporazuma*, na mjesto koordinatora za sankcije u State Departmentu može se tumačiti kao znak mogućeg poduzimanja konkretnih mjera.

Autoritarnost i kleptokracija idu ruku pod ruku, te u naletu objektivnih kriza stvaraju pretpostavke političkih tenzija i sukoba. Problem je što institucionalna slabost Bosne i Hercegovine i politička kriza u Crnoj Gori nailaze na različita mišljenja nekoliko zemalja članica Unije, što znači da nema konsenzusa oko ovog pitanja i da Europska unija nema kapaciteta da se nosi s izazovima na Zapadnome Balkanu. Ako postoji politička volja da BiH uspije kao država, da se situacija u Crnoj Gori smiri i problem s Kosovom riješi, EU mora zauzeti agresivniji stav prema srpskim secesionističkim tendencijama.

Edward Joseph tvrdi da su svi problemi u regiji rješivi ako se prihvati zapadni poredak, ali „na Zapadnom Balkanu samo jedna zemlja ne prihvata zapadni poredak. Riječ je o Srbiji i njenim klijentima u Republici Srpskoj, zatim Srpskoj listi na Kosovu i tako dalje. To ne znači da Srbi nemaju opravdane pritužbe na Kosovu i u Crnoj Gori, te da Kurti (kosovski premijer op. a.) i Đukanović nisu odgovorni. Ovdje se ne radi o bilo čijoj krivici, već razumjevanju zašto se sve ovo dešava“ (Autonomija.info, 2021). Osvještavanje o uzroku svih problema svodi se isključivo na pitanje Kosova, na kojemu je, kako i primjećuje Joseph, sve i počelo davne 1987. Dakle, rješavanje kosovskog problema jedini je prioritet, pa i pod cijenu izolacije Srbije (koja se ionako, sudeći po nedavnom skupu Pokreta nesvrstanih u Beogradu, sve otvorenije priklanja Rusiji). Takvo strateško promišljanje vodilo bi konačnom priznanju da slobodnotrgovinske zone poput Otvorenog Balkana nisu ekonomsko rješenje nego odlaganje jednog bitno političkog problema. Ali da bi se to shvatilo i takav strateški pristup prihvatio potrebna je čvrsta politička volja i usklađenost interesa transatlantske zajednice. Odlaskom Merkelove i Bidenovom najavom globalne borbe protiv korupcije, stabilnost i euroatlantska perspektiva Zapadnog Balkana možda dobiju drugu priliku.

Literatura

Autonomija.info. (2021). (Intervju) Joseph: Srbija mora da se opredeli da li je na Zapadu ili Istoku. *Autonomija.info*. 1. listopada. <https://www.autonomija.info/joseph-srbija-mora-da-se-opredeli-da-li-je-na-zapadu-ili-istoku.html>

Biden, J. (2021). *Interim National Security Strategic Guidance*. Washington, D.C.: The White House.

⁴ O korupcijskom sustavu uspostavljenom u odnosima Srbije i Rusije, a posebice u kontekstu korupcije kao „oružja“ ruske vanjske politike, vidjeti analizu Stevena Blanka (2021).

Blank, S. (2021). Balkan Corruption Is Russia's Faithful Friend. *CEPA*. 6. srpnja. <https://cepa.org/balkan-corruption-is-russias-faithful-friend/>

Dedanski, S. (2015). Poslednji evropski komunistički diktator. *Koreni.rs*. 26. listopada. <https://www.koreni.rs/poslednji-evropski-komunisticki-diktator/>

Deutsche Welle. (2021). Upada li Srbija u dužničku klopku Kine? *Deutsche Welle*. 1. svibnja. <https://www.dw.com/hr/upada-li-srbija-u-du%C5%BEni%C4%8Dku-klopku-kine/a-57396565>

Fox News. (2018). Trump: I'm not pro-Russia, I just want our country safe. *Fox News*. 18. srpnja. <https://video.foxnews.com/v/5810471499001#sp=show-clips>

HM Government. (2010). *A Strong Britain in the Age of Uncertainty*. London: The Stationary Office.

House Foreign Affairs Committee. (2020). Engel Remarks at Hearing of the Balkans. 8. prosinca. <https://foreignaffairs.house.gov/2020/12/engel-remarks-at-hearing-on-the-balkans>

IFIMES. (2020). Sporazum SAD-Srbija-Kosovo 2020: Nova era političkih i ekonomskih odnosa Srbije i SAD. *IFIMES*. 23. rujna. <https://www.ifimes.org/ba/istrazivanja/sporazum-sad-srbija-kosovo-2020-nova-era-politickih-i-ekonomskih-odnosa-srbije-i-sad/4661?page=4>

Karabeg, O. (2018). Da li Mogerini razgovara sa Vučićem i Tačijem o podeli Kosova? *Radio Slobodna Evropa*. 12. kolovoza. <https://www.slobodnaevropa.org/a/most-podela-kosova-vucic-taci-mogerini/29427749.html>

Latković, N. (2021). Kraj decenije zabluda: Tadić za Nova.rs o „sudbinskoj“ poseti Merkel iz 2011. *Nova.rs*. 13. rujna. <https://nova.rs/vesti/politika/kraj-decenije-zabluda-tadic-za-nova-rs-o-sudbinskoj-poseti-merkel-iz-2011/>

Massaro, P. i Casey, M. (2021). Biden Might Stop a Sanctions Revolution. *Foreign Policy*. 24. kolovoza. <https://foreignpolicy.com/2021/08/24/biden-might-stop-a-sanctions-revolution/>

Narodna skupština. (2006). Zakon o crkvama i vjerskim zajednicama. *Službeni glasnik RS*. 36/2006. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_crkvama_i_verskim_zajednicama.html

Nova.rs. (2021). Picula: Srbija ne može biti amnestirana u događajima u Crnoj Gori. *Nova.rs*. 10. rujna. <https://nova.rs/vesti/politika/picula-srbija-ne-moze-bit-amnestirana-u-dogadjajima-u-crnoj-gori/>

OCCRP. (2015). Milo Đukanović: 2015 Person of the Year in Organized Crime and Corruption. *OCCRP*. <https://www.occrp.org/en/poy/2015/index.html>

Tportal.hr. (2021). Izaslanik SAD za zapadni Balkan: Agresivno ćemo sankcionirati slučajeve korupcije. *tportal.hr*. 25. rujna. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/izaslanik-sad-za-zapadni-balkan-agresivno-emo-sankcionirati-slucajeve-korupcije-20210925>

UK Parliament. (2001). *Future Of The Federation*. London: UK Parliament.

White House. (2021). Memorandum on Establishing the Fight Against Corruption as a Core United States National Security Interest. *White House*. 3. lipnja. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/06/03/memorandum-on-establishing-the-fight-against-corruption-as-a-core-united-states-national-security-interest/>